

LEENA ROSSI

Tunteet muistitieto haastattelussa

Johdanto

Tutkimus on älyllistä toimintaa, mutta jokainen tutkija tietää omasta kokemuksestaan, että siihen sisältyy monia, ennalta arvaamattomiakin tunteita.¹ Itse asiassa tunteet ovat koko tutkimusprosessin olennainen osa, vaikka yleensä niiden ei ole katsottu kuuluvan hyväksyttävään tieteelliseen toimintaan. Tutkijat eivät ole ilmaisseet tunteitaan eivätkä puhuneet niistä, saati kirjoittaneet niistä, sillä he ovat katsoneet tunteiden kuuluvan tieteen ulkopuoliseen maailmaan, naiseuteen ja heikkouteen. (Ks. esim. Jaggard 1989, 151; Wincup 2001, 18; Uggla 2007, 13, 44.) Mutta parin viime vuosikymmenen aikana useiden alojen tutkijat ovat alkaneet kiinnostua tutkimuskohteidensa tunteiden ohella myös omista tunteistaan.

Kirjalliset lähteet voivat aiheuttaa tutkijassa voimakkaita tunteita (Kinnunen 2001, 62–67; Hynninen 2004; Leskelä-Kärki 2004 ja 2006, passim, erit. 633–639; Illman 2007, 60, 65–66), kun hän pyrkii eläytyen ymmärtämään kohdettaan. Mutta varsinkin haastattelututkimuksen tekijän välitön yhteys tutkimuskohteisiin näyttää herkistävän hänet sekä omille että toisten tunteille (Wager 1999, 326; Marander-Eklund & Illman 2007, 7). Juuri haastatteleamalla aineistoaan tuottavat muistitietotutkijat ovat feministitutkijoiden ohella olleet ensimmäisten joukossa aloittamassa tunnekeskustelua. Tutkijan omia tunteitaan koskevien pohdintojen sisällyttäminen julkaisuihin erillisenä liitteenä tai varsinaisen tekstin osana on kuitenkin kestänyt kauan. (Oakley 1984, 31; Widdowfield 2000, 199, 205; Aro 1999, passim; Wincup 2001, 19–21; Coffey 2002, 317–318.) On ilahduttavaa, että kulttuurientutkijat ovat myös meillä ryhtyneet pohtimaan ja analysoimaan sekä kenttätöissä toisen kohtaamisessa syntyviä että tutkimusprosessiin liittyviä tunteita (ks. Marander-Eklund & Illman 2007).

Erilaisia tunteita herää tutkimuksen kaikissa vaiheissa, mutta tässä artikkelissa keskityn haastattelutilanteen tunteisiin, sillä juuri kasvokkainen vuorovaikutus tekee muistitietotutkimuksesta sosiaalisesti, psykologisesti ja emotionaalisesti vaativaa ja metodologisesti kiintoisaa. Tarkasteluni taustaksi määrittelen ensin 'tunteen' eli 'emotion' käsitteen. Toiseksi käsittelen tunteiden aiheuttajia ja kohteita eli tunnetekijöitä, joiksi luen haastatte-

1 Tämä artikkeli perustuu pääosin kongressiesitelmään, jonka pidin 1.3.2008 Lissabonissa (Seventh European Social Science History Conference).

luprosessin, aihepiirit ja ihmiset. Kolmanneksi selvitän, millaisia tunteita tutkijan ja haastattelijan mielessä syntyy haastattelun eri vaiheissa; haastatteluun kuuluvat myös nauhurin sulkemista seuraavat hetket. Käsittelen molempien keskustelukumppanien tunteita, mutta kohdistan enemmän huomiota tutkija-haastattelijan tunteisiin kuin kertoja-haastateltavan tunteisiin, joista on ainakin toistaiseksi ollut saatavissa hyvin vähän tietoa. Esimerkkejä poimin pääasiassa omista kenttätyökokemuksistani. Artikkelini lopuksi pohdin, mitä tutkija voisi ja mitä hänen pitäisi tehdä tunteille, jotta näistä tulisi tutkimuksen rakentava voimavara. Tunteiden ilmaisemistapoihin en tässä puutu.

Tunne eli emootio

Mitä tunteet ovat? Maallikot mieltävät tunteet yleensä ihmisen sisäisiksi kokemuksiksi ja tiloiksi, joita kuvataan suomen kielessä esimerkiksi sanoilla *ilo*, *rakkaus*, *viha*, *suru*, *pelko*, *onni*, *kateus*, *ahdistus*, *tyytyväisyys* (ks. Tuovila 2005, 40, 66). Eri tieteenalojen edustajat määrittelevät tunteet eri tavoin ja selittävät niiden syntyä joko yksilön sisäisillä tai ulkoisilla, lähinnä yhteisöllisillä syillä. Erimielisiä he ovat myös siitä, kuinka monta eri tunnetta voidaan erottaa, mitä ne ovat ja missä suhteissa ne ovat toisiinsa. Universalistisen tunnekäsityksen kannattajat olettavat kaikkien ihmisten perustunteiden olevan samoja, relativistit taas olettavat kulttuurin ja yhteisön määräävän tunteet ja niiden kokemisen. (Siironen 2001, 16–19; perustunteista ks. esim. Ekman 1999.)

Oma käsitykseni tunteista eli emootioista on valikoiva, se sisältää piirteitä useiden tieteenalojen ja tutkijoiden määritelmistä (ks. esim. Lutz 1988, 2007; Jagger 1989; Burckitt 1997; Ekman 1999; Lyon 2005). Ymmärrän tunteilla yksilöllisiä prosesseja, joilla on biologisia, fysiologisia, kognitiivisia ja psykologisia aspekteja. Mutta koska jokainen yksilö elää jossakin yhteisössä ja kulttuurissa tietynä aikana, tunteilla on myös sosiaalisia, kulttuurisia ja historiallisia ulottuvuuksia. Tunteet perustuvat ihmisruumiissa syntyviin biologis-fysiologisiin reaktioihin, joita aiheuttavat sekä ulkoiset että sisäiset ärsykkeet. Siis henkilön muistot ja ajatuksetkin voivat herättää tunteita. Mitkään tunteet eivät ole neutraaleja, vaan ihminen kokee ne miellyttävinä tai epämiellyttävinä, usein myös toivottavina tai epätoivottavina. Tunteet kestävät kulloinkin melko lyhyen ajan eli ovat tilapäisiä prosesseja; ne poikkeavat näin pitkäaikaisista mielentiloista ja asenteista.

Suomen sana *tunne* on kiintoisa. Se voi merkitä ruumiillista aistimusta, aistimusta elimistön tilasta, henkistä tuntemusta, aavistusta ja yleistä tajua tai tietoisuutta. (Ks. *tunne*, *Suomen kielen perussanakirja*, S–Ö, 2004, 354.) Kuten Ilkka Niiniluoto on huomauttanut, sanalla *tuntea* on myös lähellä tietämistä oleva kognitiivinen merkitys. Vastaava monimielisyys liittyy saksan sanoihin *fühlen* ja *Fühlung* sekä ruotsin sanoihin *känna* ja *känsla*. Kuitenkaan englannin ja ranskan sanalla *sentiment*, joka on johdettu latinan verbistä *sentire*, ei ole samaa yhteyttä tietämiseen kuin suomessa, saksassa ja ruotsissa. Tätä yhteyttä ei ole myöskään englannin sanoilla *feel* ja *feeling*. Muut yleiset tunnetermit perustuvat ajatukseen, että tunteet ovat ulkoisten tai sisäisten syiden aiheuttamia vaikutuksia mieles-

sämme. Latinan verbin *afficere* 'vaikuttaa' mukaisesti ne ovat *affekteja* eli 'mielenkiihoktuksia', 'mielenjärkytyksiä' tai 'mielenliikutuksia'. Samaan ideaan liittyy termi *emootio*, joka on johdettu latinan sanasta *emovere* 'liikuttaa, panna liikkeelle, siirtää'. (Niiniluoto 1997a, 6–7; ks. myös Tuovila 2005, 62–65.) Tässä artikkelissa käytän *tunne-* ja *emootio-*sanoja synonyymeinä.

Tunteet ovat henkilökohtaisia, sillä niitä kokee yksilö – kuitenkin aina jonkin kulttuurin jäsenenä, jossakin aineellisessa ympäristössä, suhteessa toisiin ihmisiin tai tapahtumiin ja jonakin aikana. Niinpä tunteet ovat myös sosiaalisia, kulttuurisia ja historiallisia. Kuten Catherine Lutz sanoo, kulttuuri määrittää tunteita, mutta henkilö ilmaisee niitä yhteisössään yksilöllisesti (Lutz 1988, 5). Kukin kulttuuri antaa jäsenilleen ”näkyttömän koodin” (Reddy 1997), ”etiketin” (Hochschild 1983) eli ”tunnesäännöt” (Young & Lee 1996), joiden avulla ihmiset voivat säädellä toisten tunnekokemuksia, tunteiden nimeämistä ja ilmaisemista. Se antaa myös keinoja yksilölle omien tunteittensa hallitsemiseen. Eri kulttuureilla on erilaisia tunteiden kokemisen ja ilmaisemisen ihanteita, joita ei kuitenkaan aina käytännössä saavuteta. (Jaggar 1989, 166, 170; Burkitt 1997, 39, 43, passim; Ilmonen 1999, 319–321; Lyon 2005.) Tässä artikkelissa käsittelen vain tunteita, en mielialoja enkä asenteita. Jätän käsittelemättä myös tutkijan yksityiselämän tunteet, vaikka nekin voivat vaikuttaa sekä muistitietohaastatteluun että koko tutkimukseen.

Tunnetekijät

Seikkoja, jotka aiheuttavat erilaisia tunteita haastattelun osapuolissa tai joihin näiden tunteet kohdistuvat, on paljon. Käytännössä eri tunnetekijöitä ei voi erottaa toisistaan, mutta jotta niitä voisi analysoida, ne on luokiteltava jollakin mielekkäällä tavalla. Tässä on tarkoituksenmukaista ryhmittää tekijät kolmeen kategoriaan; osa haastattelutilanteessa syntyvistä tunteista liittyy varsinaiseen haastatteluprosessiin eli haastattelun tekemiseen, osa keskustelussa käsiteltäviin aihepiireihin ja osa ihmisiin. Teoksessaan *The Ethnographic Self* Amanda Coffey nimeää samankaltaisia seikkoja: ”research setting”, ”people” ja ”experience” (Coffey 1999, 158).

Haastatteluprosessi on ihmisten välinen kasvokkainen keskustelutilanne, johon kuuluu sekä aineettomia että aineellisia seikkoja. Siihen sisältyvät tutkijan osalta haastattelukysymykset, niiden esittäminen sekä kommentit kertojan vastauksiin ja haastateltavan osalta muisteleminen ja kysymyksiin vastaaminen sekä muu kerronta. Onnistuneen haastattelun olennainen osa on myös keskustelijoiden välinen luottamuksellinen suhde (engl. *rapport*). Tärkeitä aineellisia seikkoja ovat haastattelupaikka ja sen vaihtelevat olosuhteet, mm. lämpötila, valaistus, akustiikka, melu ja sisustus. Konkreettisia seikkoja ovat myös keskustelun tallentamisen kannalta välttämättömät esineet, esim. mikrofoni sekä nauhuri tai videolaite.

Aihepiireihin kuuluvat kaikki ne seikat, joista haastattelussa puhutaan jommankumman osapuolen aloitteesta. Keskeisistä keskustelunaiheista sovitaan yleensä jo etukäteen,

ja haastattelun kuluessa tutkija ohjaa vuoropuhelua saadakseen kertojan käsittelemään tutkittavaa aihepiiriä mahdollisimman perusteellisesti. Mutta usein haastateltava esittää sovitusta aiheesta aivan uusia, odottamattomia seikkoja tai hän kertoo asioista, jotka eivät liity tai ainakaan ensi kuulemalta tunnu liittyvän tutkimuksen aihepiiriin.

Ihmiset ovat haastatteluprosessin kolmas tunteisiin liittyvä tekijäryhmä. Tärkeimmät henkilöt ovat tietenkin keskustelun osapuolet, haastattelija ja haastateltava, jotka ovat useimmiten läsnä samassa paikassa; puhelinhaastattelussa he ovat vain kuuloyhteydessä. Kummallakin on aina toista osapuolta ja myös itseään sekä haastattelua koskevia ennako-odotuksia: miten kummankin tulisi käyttäytyä, miten haastattelun tulisi edetä ja mitä yhteisen hankkeen tulisi tuottaa (ks. myös Pekkala 1998, 39). Ominaisuuksillaan ja käyttäytymisellään he vastaavat odotuksiin ja samalla synnyttävät tunteita toinen toisissaan ja myös itsessään. Haastattelutilanteessa läsnä olevien henkilöiden lisäksi myös muualla olevat henkilöt – jopa vainajat – voivat vaikuttaa haastattelun osapuoliin ja heidän tunteisiinsa. Esimerkiksi tutkijan ja kertojan työnantaja, työtoverit, sukulaiset, ystävät sekä muut haastateltavat piilevät keskustelun taustalla, vaikkeivät osapuolet sitä välttämättä tiedostakaan. Nuo ulkopuoliset henkilöt muodostavat kuvitellun yleisön, jolle keskustelukumppanit tavallaan esiintyvät.

Haastatteluprosessiin liittyvät tunteet

Ei ole helppoa haastatella toista henkilöä eikä myöskään osallistua haastatteluun. Kumpikin toiminta vaatii yleisiä sosiaalisia ja kommunikointitaitoja sekä tietoa tutkimuksen aihepiiristä. Yleensä muistitietotutkimushankkeisiin osallistuvat vain ne, joilla on noita tarpeellisia taitoja ja tietoja ja jotka lisäksi haluavat muistella menneitä. Joskus sekä tutkija että kertoja ovat jo etukäteen varmoja omasta pätevydestään ja mahdollisuuksistaan tuottaa hyvän haastattelun, mutta useimmiten osallistujat ovat epävarmoja onnistumisestaan, vaikka asennoituisivatkin myönteisesti itse hankkeeseen. He voivat aluksi jännittää, epäröidä, jopa pelätä ja ahdistua. (Ks. Rautiainen 2003, passim.) On vain myönteistä, jos osapuolet ovat innokkaita näkemään, miten hanke etenee, ja pieni jännittyneisyys pitää heidät vireinä. Mutta joskus jompikumpi osapuoli hermostuu niin, ettei keskustelu suju luontevasti. Onneksi useimmissa tapauksissa alkujännitys lientyy tai häviää pian ja keskustelu alkaa luistaa.

Tutkijaa voivat etukäteen huolestuttaa monet kysymykset: olenko kyllin pätevä haastattelemaan juuri tätä henkilöä; ymmärtääkö kertoja minun puhettani ja ymmärräkö minä kertojan puhetta; pystynkö luomaan luottamuksellisen suhteen kertojaan; muistanko kaikki kysymykset; osaanko tehdä hyviä jatkokysymyksiä; pystynkö hallitsemaan tunteeni ja kertojan tunteet. (Haastattelijan jännityksestä ks. esim. Rautiainen 2003.) Joskus tilanne, jossa ei pitäisi olla mitään huolestuttavaa, saattaa yllättää, kuten minulle kävi muutama vuosi sitten.

1. esimerkki: Minun oli määrä tehdä taas yksi haastattelu ja tunsin itseni hyvin varmaksi – olinhan vuosien mittaan haastatellut varsin paljon. Olisin epäröimättä vastannut myönteisesti edellä esittämiini kysymyksiin. Mutta nyt sain aivan yllättävän ”kohtauksen”. Haastateltavani oli 82-vuotias sotaveteraani, jonka kanssa halusin keskustella hänen sopeutumisestaan paikkakunnan elämään sodan jälkeen. Istuimme toisiamme vastapäätä olohuoneen pöydän ääressä, eikä mitään huolen aihetta näyttänyt olevan. Otin mikrofonin käteeni sanellakseni nauhan alkuun tunnistetiedot. Ennen kuin ehdin aloittaa, käteni alkoivat yhtäkkiä vapista niin voimakkaasti, että minun oli pakko laskea mikrofoni syliini. Tajusin, ettei saneleminen onnistuisi heti, ja aloin rupertella voittaakseni aikaa. Niin rauhallisesti kuin pystyin, tunnustin haastateltavalle: ”Nyt minua jännittää ihan kauheasti tämä haastattelemisen. En kyllä ymmärrä, miksi, kun olen tehnyt näitä hommia ennenkin.” Aivan spontaanisti aloimme nauraa, koska kumpikaan ei olisi osannut odottaa tuollaista tilannetta. Käsieni vapina lakkasi samalla yhtä äkkiä kuin se oli alkanutkin, ja saatoinkin aloittaa haastattelemisen.

Useimmissa haastattelutilanteissa kertoja on epävarmempi kuin tutkija. Monet asiat voivat häntä huolestuttaa: tiedänpö ja muistanko mitään kertomisen arvoista; osaanko vastata haastattelijan kysymyksiin; osaanko puhua sopivaa kieltä; onko minun kertomukseni yhtä hyvä kuin muiden haastateltavien; pystynkö kertomaan sen, mitä tutkija haluaa tietää tai ”totuuden”. Harvoin hän kuitenkaan tulee näitä asioita ääneen lausuneeksi enää haastattelutilanteessa, vaikka voikin ennen haastateltavaksi suostumistaan epäillä muistiin ja tietämystään (ks. Rossi 2003).

Keskustelukumppaneiden välisen luottamuksellisen suhteen muotoutuminen riippuu tietenkin kummastakin osapuolesta. Molemmat tarvitsevat empatiaa eli taitoa lukea toisen tunteita ja vastata niihin. (Ks. esim. Gilbert 2001, 11.) Myötätunto on kaiken onnistuneen yhteistoiminnan perusta. Jotta ihminen pystyy sitä osoittamaan, hänen on tiedostettava tunteista kertovat oman ruumiinsa viestit. (Goleman 1998, 135–137.) Voidaan sanoa, että hänellä on oltava tunneälyä (engl. *emotional intelligence*); David Goleman on tehnyt käsitteen laajalti tunnetuksi (Goleman 1995, 1998). Molemmipuolinen luottamus ja kunnioitus ovat välttämättömiä sujuvassa ja hedelmällisessä haastattelussa. Niiden vallitessa tutkija kokee, että haastateltava uskaltaa kertoa hänelle hankaliakin asioita, ja kertoja puolestaan kokee voivansa turvallisesti muistella kokemuksiaan. Keskustelu sujuu ja kumpikin kokee onnistuvansa. Mutta jos luottamuksellista suhdetta ei synny, kertoja on epäluuloinen, tutkija tuntee olonsa vaivautuneeksi ja keskustelu takkuaa. Tällöin osapuolet tai jompikumpi heistä kokee epäonnistuneensa tehtävässään, turhautuu ja pettyy. (Pekkala 1998, 70; Rautiainen 2003, passim.)

Haastattelutilanteeseen sisältyy myös aineellisia seikkoja, jotka voivat herättää monenlaisia, useimmiten kielteisiä tunteita. Välttämättömätkin laitteet ja esineet, kuten mikrofoni, nauhuri ja levykkeet, häiritsevät ja ujostuttavat monia haastateltavia varsinkin tilanteen alussa. Erityisesti videokameran olemassaolo näyttää hermostuttavan kertojaa. Yleensä laitteiden sijoittaminen katveeseen helpottaa, ja keskustelun edetessä melkein jokainen kertoja unohtaa nauhurin ja jopa kamerankin. Tutkijaa puolestaan voi epäilyttää, toimivatko laitteet varmasti koko haastattelun ajan, vaikka hän olisi etukäteen varmistanut

asian, ja kasettinauhan riittävyys voi huolettaa kumpaakin osapuolta.

Ulkoiset olosuhteet, jotka haastattelutilanteessa vallitsevat, saattavat ärsyttää osapuolia. Ne voivat saada heidät tuntemaan olonsa epä mukavaksi ja estää keskittymisen. Tällaisia seikkoja ovat esim. tunkkainen ilma, ahtaus, hämärä valo, kuumuus tai kylmyys, kaiku, huonekalujen natina tai ulkopuolelta kantautuva melu. Huoneen ulkopuolelta kuuluva koneiden, kuten lehtipuhaltimen tai astianpesukoneen ääni voi suorastaan pilata äänityksen. Tutkijan onkin koetettava varmistaa optimaaliset olosuhteet, mutta aina se ei onnistu.

Käsiteltäviin aihepiireihin liittyvät tunteet

Tutkimuksen aihepiiri voi olla alkujaan neutraali, arkaluontoinen tai tahallisen ärsyttävä. Yleensä on helppoa puhua arkielämän asioista, mutta neutraalitkin asiat voivat muuttua aroiksi, jos kertoja alkaa vertailla menneisyyttään nykyiseen elämäänsä tai muitten elämään. Esimerkiksi lapsuuskodin ruoan puute, epäsäännölliset ruokailutavat tai jonkin perheenjäsenen alkoholinkäyttö voi nolostuttaa tai hävettää kertojaa, joka on myöhemmin elämässään menestynyt, mutta toinen kertoja saattaa olla pelkästään ylpeä samoista asioista. Asioiden arkaluontoisuutta ja ahdistavuutta ei siis ole helppo ennakoida. Kuitenkin sukupuoliasioista, hygieniasta, uskonnosta, rahasta, koulumenestyksestä, alkoholista tai muista päihteistä puhuminen voivat aiheuttaa kertojassa epämiellyttäviä tunteita. Saattaa pa se olla kiusallista tutkijallekin.

2. esimerkki: Haastattelin kerran Karjalan evakkoa hänen perheensä arkielämästä kotikylässä ennen sotaa. Nainen kertoi mielellään ja yksityiskohtaisesti kaikesta, kunnes rutiininomaisesti kysyin, oliko heillä ollut syöpäläisiä, siis täitä, luteita ja russakoita. Hän vastasi lyhyesti, että koululaisilla oli ollut täitä ja pyysi, etten kertoisi asiasta tulevassa kirjassani. Hän oli selvästi nolostunut. Koetin vakuuttaa hänelle, että täit olivat tuohon aikaan hyvin tavallisia, ja lupasin, etten mainitsisi nimiä.

Esimerkin kertoja koki syöpäläisten esiintymisen perheessään häpeälliseksi, enkä ole varma, onnistuinko hälventämään hänen ilmeistä huoltaan, vaikka hän arasteli mielestäni turhaan. Hän kuitenkin puhui asiasta. Kaikki aihepiirit eivät ole vain kiusallisia, vaan jotkin seikat voivat ärsyttää, kauhistuttaa, inhottaa tai järkyttää kertojaa niin paljon, ettei hän halua lainkaan puhua niistä. Tällaisessa tilanteessa tutkijan on muistettava, että muistitieto haastatteluun osallistuminen on aina vapaaehtoista eikä hän saa pakottaa haastateltavaa kertomaan sellaisista asioista, joista hän haluaa vaieta.

On kiintoisaa havaita, että kertojat voivat käyttäytyä näennäisen ristiriitaisesti suhteessa käsiteltäviin asioihin, kuten Anne Heimo on todennut vuoden 1918 tapahtumista kertomista tutkiessaan: menneisyyden järkyttävät, pelottavat ja hämmentävät asiat näyttyivät kertojille haastatteluhetkellä huvittavina tai ainakin he reagoivat niihin naurulla

(Heimo 2000, 68–69, 72). Toisaalta haastateltavan kertomukset saattavat tuntua tutkijasta vastenmielisiltä. Esimerkiksi jos haastateltava alkaa yllättäen kertoa moraalisesti kyseenalaisista tai suorastaan rikollisista teoistaan, tutkija voi pelästyä tai kauhistua (ks. esim. Rossi 2008). Myös väkivalta ja julmuudet ovat hankalia keskusteluaiheita; onneksi yksikään haastattelemani sotaveteraani ei ole halunnut kuvailla yksityiskohtaisesti taistelukokemuksiaan, sillä ne olisivat varmasti järkyttäneet mieltäni niin, että haastattelun jatkaminen olisi ollut vaikeaa ellei suorastaan mahdotonta.

Tutkimusaiheeseen liittyvät tunteet eivät välttämättä ole pelkästään kielteisiä, vaan osapuolet ovat yleensä mielissään ja usein suorastaan innoissaan, kun saavat keskustella kumpakin kiinnostavista asioista. Jokseenkin kaikki kertojat ovat tyytyväisiä ja kiitollisia, kun saavat kertoa itselleen tärkeistä ja merkityksellisistä asioista ja kun joku ulkopuolinen arvostaa heidän tietojaan ja mielipiteitään – varsinkin, jos heillä ei ole aikaisemmin ollut mahdollisuutta kertoa noista asioista (Pekkala 1998, 34), kun muistelemista on väheksytty tai kun sukulaiset ja muut läheiset eivät ole halunneet tai jaksaneet kuunnella.

Ihmisiin liittyvät tunteet

Yleensä tutkija ja kertoja suhtautuvat etukäteen myönteisesti toisiinsa, koska ovat sopineet haastattelusta, mutta ollessaan lopulta kahden kesken he saattavat tuntea olonsa joko varautuneeksi tai rentoutuneeksi. Jo käteltyessä voi toisen ikä, ulkonäkö, ihonväri tai pukeutuminen ärsyttää tai vaivata toista. Haastattelun kuluessa myös toisen aatteet, asenteet, puhetapa tai muu käyttäytyminen voivat ruveta ärsyttämään tai suorastaan rai-vostuttamaan. Näin voi käydä varsinkin tilanteissa, joissa kertoja kuuluu ns. viharyhmään (engl. *hate group*) eli on vaikkapa Ku-Klux-Klaanin jäsen tai entinen kansallissosialisti. Kuitenkaan tutkija ei voi aina ennakoida omia reaktioitaan, joita Kathleen Blee on tutkimuksessaan kuvannut avoimesti. Haastattellessaan entisiä Ku-Klux-Klaanin jäseniä hän ei yrittänytäkään rakentaa heihin luottamuksellista suhdetta eikä välttää kiistanalaisia kysymyksiä. Lopulta hän joutui myöntämään, että poliittisesti vastenmielistenkin haastateltavien kanssa voi syntyä hyvä suhde hämmästyttävän helposti.

3. esimerkki: Indeed, I was prepared to hate and fear my informants, to find them repellant and, more important, strange. I expected no rapport, no shared assumptions, no commonality of thought or experience. Moreover, I expected them to be wary of me and reluctant to express their true attitudes. But this was not the case. Instead of participating reluctantly in the interviews, these former Klan members seemed quite at ease. ... Moreover, even my assumptions about how I would experience the interviews were incorrect. (Blee 1998, 339–340.)

Haastattelutilanne on usein hyvin intiimi kohtaaminen – ollaanhan siinä usein kahden toisen ihmisen kanssa ja keskustellaan hänelle tärkeistä asioista. Sen vuoksi ei olekaan harvinaista, että jompikumpi keskustelukumppani ihastuu toiseen tai molemmat ihastuvat

toisiinsa. Ei kumppanin ikä, ei sukupuoli eikä seksuaalinen suuntautuneisuus näytä estävän tutkijaa kokemasta lämpimiä tunteita, ihailua tai suoranaista hullaantumista kertojaa kohtaan. Olen itsekin muutaman kerran ihastunut haastateltavaani tai hänen kertomis- ja keskustelutapaansa. Myös oppilaani ovat kertoneet ikäraajat ylittäneistä ihastumisistaan.

4. esimerkki: Haastattelin vuosia sitten vanhaa naista, joka puhui hyvin eloisasti, värikkäästi ja humoristisesti. Hän oppi nopeasti vastaamaan juuri niin yksityiskohtaisesti kuin toivoin. Hän oli mielestäni hyvin viehättävä henkilö ja olisin halunnut jatkaa hänen haastattelemistaan loputtomiin. Hyvästellessämme halusimme toisiamme lämpimästi ja kyyneleet silmissä kuin vanhat ystävät.

Kertojassakin voi herätä lämpimiä tunteita haastattelijaa kohtaan. Olen havainnut monien mieshaastateltavien ihastuneen itseään nuorempiin naishaastattelijoihin, mutta yhtä hyvin voivat naiskertojatkin viehättyä tutkijoihin. Ketäpä ei imartelisi, kun joku kuuntelee hartaasti ja keskittyen juuri minua! Haastateltavan käyttäytyminen voi silti yllättää tutkijan, kuten minulle kävi.

5. esimerkki: Parikymmentä vuotta sitten eräässä teollisuuskaupungissa haastattelin paikallisia tehtaantöyläisiä ja dokumentoin kuvin ja piirroksin heidän asuntojaan ja pihojaan. Piirsin juuri erästä tonttia ja keskustelin samalla talon omistajan kanssa. Yhtäkkiä tämä noin 40-vuotias varsin kookas mies alkoi kävellä minua kohti kädet ojossa ja kaksimielinen virne kasvoillaan – ainakin tulkitsin ilmeen sellaiseksi ja pelkäsin hänen käyvän minuun käsiksi. Onneksi minulla oli kaulassani painava kamera, ja keksin pyytää häntä pysähtymään, jotta voisin kuvata hänet vasten puutarhan kukkivia omenapuita. Mies seisahtui ja tilanne laukesi, mutta myöhemmin uskalsin mennä hänen taloonsa sisälle vain kollegan kanssa.

Tapaus pelästytti minut, vaikkei haastateltava ollut mikään kelmi eikä rikollinen. Sitä ennen en ollut tullut ajatelleeksikaan, että tavallista arkielämää koskeviin kenttätyöpe-riodeihin Suomessa saattaisi liittyä mitään seksuaalista, vaikka tiesin, että pitkiä aikoja vieraisa kulttuureissa työskentelevillä antropologeilla oli ollut monenlaisia sukupuoli-suuteen liittyviä ongelmia (ks. esim. Coffey 1999, 77–97). Olin sinisilmäisesti kuvitellut, että ikäni suojelee minua, sillä en ollut enää mikään opintojensa alkuvaiheessa oleva opiskelijatyttö. Muilla muistitietotutkijoilla on ollut pahempiakin kokemuksia, mutta harvat ovat kirjoittaneet häiriköivistä haastateltavista.

Valitettavasti epämiellyttävät tai hyvin voimakkaat miellyttävätkin kokemukset voivat saada jommankumman osapuolen lopettamaan koko haastattelun kesken. Toisaalta myönteiset tunteet herkästi innostavat osapuolia jatkamaan keskustelua pitempään kuin olisi välttämätöntä. Jos haastattelijan ja haastateltavan kokemat kiintymyksentunteet ovat molemminpuolisia, työ- ja yksityisasiota ei ole helppo erottaa. Ihannetutkija yrittää hillitä tai ainakin verhota tunteensa niin kauan kuin varsinainen työrupeama kestää. Sen jälkeen hän voi tehdä yksityishenkilönä niin, kuin hyväksi harkitsee.

Muistitietohaastattelussa voi leimahtaa myös paikalle ilmaantuviin tai muualla oleviin henkilöihin kohdistuvia tunteita. Joskus ulkopuoliset tunkeutuvat vahingossa tai tahallaan

huoneeseen ja keskeyttävät kerronnan, mikä useimmiten ärsyttää osapuolia. Kuten Armi Pekkala on omassa tutkimuksessaan kokenut, ikäviä jännitteitä voi aiheuttaa haastattelu-tilanteeseen sotkeutuneen perheenjäsenen juopumustila (Pekkala 1998, 77, 93.) On toki tapauksia, joissa keskeytys vaikuttaa pelkästään myönteisesti eli auttaa kertojan muistelemista. Elävien ohella myös jo kuolleet henkilöt, joista tulee puhe keskustelun kuluessa, voivat aiheuttaa jommassakummassa tai kummassakin osapuolella vaihtelevia tunteita. (Ks. myös Pekkala 1998, 64–110, passim.)

Hyvän haastattelijan oletetaan olevan empaattinen ja sitoutuvan haastatteluun (Rautiainen 2003, 60, 101). Hänen on helppo iloita iloitsevan kertojan mukana, mutta tuskin kukaan voi pysyä kylmänä silloinkaan, kun tunteet raastavat kertojaa. Niin kertoja kuin kuulijakin voivat herkistyä kyyneliin vuosikymmenien takaisten kipeiden hetkien äärellä. (Ks. Pekkala 1998, 34, 64–110, passim.) Itse koin haastattelijan urani koskettavimman tilanteen 1980-luvulla haastatelllessani erästä yli 80-vuotiasta työläistä.

6. esimerkki: Kyselin haastateltavaltani sisällissodasta, joka oli hänen kotikaupungissaan erityisen verinen. Kertojani oli tapahtuma-aikaan vasta 14-vuotias eikä osallistunut vihollisuuksiin. Kun valkoiset hyökkäsivät, hän pakeni äitinsä kanssa läheisen saunan kellariin turvaan. Valtauksen yhteydessä kertojan kolme punakaartiin kuulunutta veljeä pidätettiin ja vietiin kirkkoon odottamaan oikeudenkäyntiä. Vanhin, 26-vuotias veli ammuttiin ilman oikeudenkäyntiä useiden muiden miesten joukossa läheisen järven jäällä. Kertoja oli varma, että hänen veljensä olisi pelastunut, jos tämän morsian olisi päässyt paikalle. Neitonen oli näet varakkaan valkokaartilaisisännän tytär. Mutta hän saapui paikalle liian myöhään. Sulhanen oli jo ammuttu. Haastateltavani kertoi tapahtumista hyvin eleettömästi, mutta lopuksi me kumpikin itkimme.

Kun kertoja muistelee jo kuolleita henkilöitä, hänessä usein viriää tunteita, joita nämä ovat vielä elässään hänessä herättäneet. Riippumatta siitä, kuinka kauan sitten alkuperäiset tapahtumat ovat sattuneet, kertoja voi kokea samoja miellyttäviä tunteita kuten iloa, ylpeyttä ja kiitollisuutta tai ikäviä tunteita kuten ahdistusta, katkeruutta, kateutta, vihaa, surua tai häpeää. Tunteet voivat olla jopa ristiriitaisia. Useimmiten kertojan tunteet kohdistuvat yksityishenkilöön, mutta joissakin tapauksissa niiden kohteena on kokonainen instituutio, esim. armeija, koulu, poliisi, sosiaalitoimisto tai hoitolaitos, jota edustava työntekijä joutuu vain asemansa vuoksi maalitauluksi.

Kun nauhuri on suljettu

Jokainen muistitietohaastattelija tietää, että nauhoituksen päätyttyä moni kertoja paljastaa jotakin tutkimuksen kannalta erityisen kiinnostavaa ja tärkeää tai jotakin hyvin henkilökohtaista, mitä hän ei halua tallennettavan. Usein hän myös ilmaisee helpotustaan, hämmästyttään ja tyytyväisyyttään.

7. esimerkki: Vanhahko nainen epäröi haastattelun alussa, mutta pian hän alkoi muistella vuo-laasti tehdastyöaikojaan. Hän puhui vaivatta pari tuntia ja näytti helpottuneelta, iloiselta ja ylpeältä. Kun nauhuri oli suljettu, hän sanoi: ”Minä en ole koskaan aikaisemmin uskaltanut puhua näistä asioista kenellekään enkä minä uskonut, että muistaisin niin paljon.” Silti hän vielä pohti, olisiko hänen muistoistaan mitään hyötyä tutkimukselleni, koska hän itse koki ne vähäpätöisiksi.

Ei vain kertoja mutta myös tutkija voi joskus hämmästellä haastattelun aikana tuote-tun aineiston laatua ja määrää, joka on ollut odotettua paljon runsaampi tai laihempi (Aro 1999, 155; Wincup 2001, 27). Useimmiten olen kokenut vain myönteisiä yllätyksiä, sillä lähes kaikki kertojat ovat tuottaneet paljon runsaamman aineiston, kuin olin etukäteen odottanut. Muutenkin haastattelut ovat miellyttäviä ja monin tavoin palkitsevia kokemuk-sia. Ne tyydyttävät keskustelukumppaneita sekä sosiaalisesti että älyllisesti: ihmisiin on hauska tutustua ja heidän kokemuksistaan ja näkemyksistään on kiintoisaa keskustella. Melvin E. Millar toteaa, että haastattelu voi tehdä osapuolet nöyriksi ja rikastuttaa heidän elämäänsä, se voi myös innostaa heitä tai jättää hämmennyksen valtaan (Millar 1996, 143). Haastattelu ei kuitenkaan aina tuota osapuolten mielestä hyvää tutkimusaineistoa, ja silloin he voivat olla suorastaan vihaisia toisilleen.

Joskus, tosin hyvin harvoin, miellyttävä ja onnistunut haastattelu kääntyy harmitta-vaksi pettymykseksi, kuten minulle kävi joitakin vuosia sitten. Harmittelen yhä tapahtunutta.

8. esimerkki: Yli 80-vuotias nainen oli pienen yhteisön viimeinen elossa oleva jäsen. Pari tun-tia hän kertoi poikkeuksellisen yksityiskohtaisesti ja tarkkanäköisesti paikkakunnasta ja yhtei-söstä. Hän kuvaili sekä arkielämää että ihmisten välisiä suhteita. Tiedot olivat juuri sellaisia, joita tarvitsin ja joita olin toivonut saavani häneltä, koska kukaan muu ei enää voinut niitä antaa. Kun hän lopetti muistelemissensa, hän näytti helpottuneelta ja tyytyväiseltä. Tavan mu-kaan pyysin häntä allekirjoittamaan lupalomakkeen, jolla saisin oikeuden käyttää haastattelu tutkimuksessani. Hän kieltäytyi ja sanoi, ettei nauhoitusta saisi käyttää mihinkään. Hän toki tiesi, että pyytäisiin allekirjoitusta, sillä oli jo ennen haastattelua näyttänyt lomakkeen ja selittä-nyt hänelle allekirjoituksen tarpeellisuuden. Hänen kieltäytymisensä veti minut sanattomaksi ja olin itkuun purskahtamaisillani, kun ajattelin, mikä määrä ainutlaatuista kokemuskerrontaa menisi hukkaan. Kaikki tuntemani kiro sanat tulivat mieleeni. Melkein tärisin, kun hitaasti las-kin kahteenkymmeneen, jotten alkaisi kirkua tai sanoisi jotakin harkitsematonta. Hädin tuskin pystyin hallitsemaan ääneni värinän tiedustellessani häneltä, enkö sentään saisi tekstintää haas-tattelun ja hävittää nauhan sitten. Nainen pysyi kannassaan. Silloin en voinut muuta, kuin vetää nauhat ulos kaseteista ja pudottaa ne roskakoriin, kiittää keskustelusta ja lähteä.

Vaikka haastateltava paljastaisi elämästään arkaluontoisia asioita, jotka saavat hänet tuntemaan itsensä suojattomaksi, hän saattaa olla huojentunut ja kiitollinen, kun on ker-rankin saanut puhua kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Toisaalta tutkijaa voi vaivata ajatus, että hän on tahattomasti pakottanut kertojan avaamaan vanhoja haavojaan ja kokemaan tuskaa (Lieblich 1996, 177, 178). Varsinkin feministitutkijat ovat pelänneet käyttävän-

sä hyväkseen haastateltaviaan (Patai 1991). Toisaalta kertojat voivat käyttää hyväkseen tutkijaa, kuten minulle kävi 8. esimerkissä. (Vallasta muistitietohaastattelussa ks. Rossi 2007.)

Muistitietotutkijan tehtävä ei ole terapoida haastateltavaa eikä tietoisesti kaivella kertojalle tuskallisia tai henkisesti vammauttavia kokemuksia. Silti useat haastattelut palvelevat tahattomasti myös terapeutista tarkoitusta. Joka tapauksessa haastattelijä tarvitsee eläytyvän ymmärtämisen lisäksi yleistä tunneälyä (Goleman 1998), jottei haastateltava tuntisi itseään uhatuksi tai turvattomaksi eikä myöskään vajoaisi tunteidensa syövereihin. Siksi keskustelun lopettaminen on tärkeä haastattelun vaihe, jossa tutkijan ei kannata hätköidä. Steinar Kvale ehdottaa teoksessaan *InterViews*, joka on tarkoitettu lähinnä käytäytymis- ja yhteiskuntatieteilijöille, että tutkija tiivistäisi lopuksi keskustelun pääpiirteet ja siten johdattelisi kertojan rauhallisesti pois käsitellyistä aiheista, jotta tämän mahdollinen jännitys, kiihtymys tai ahdistus lievenee. (Kvale 1996, 128.) Vastaava ”lopputasoitus” voisi auttaa muistitietohaastattelijaaakin tyynnyttämään sekä omia tuntemuksiaan että kertojan mielenliikutuksia.

Mitä tutkija voisi tehdä tunteilleen?

Uskon, ettei yksikään nykyinen muistitietotutkija kiellä tunteidensa läikähtelyä haastattelutyössä eikä tutkimusprosessin muissakaan vaiheissa. Mutta mitä noille tunteille pitäisi tai voisi tehdä? Sheryl Kleinman ja Amanda J. Copp tarkastelevat teoksessaan *Emotions and Fieldwork* (1993) nimenomaan tutkijan tunteita ja varoittavat näiden huomiotta jättämisestä ja tukahduttamisesta. Tällaiset tunneyön strategiat näet kääntävät huomion pois sellaisista seikoista, jotka lopulta auttaisivat ymmärtämään tutkittavia. (Kleinman & Copp 1993, 33.) Tunteiden olemassaolon tunnustamisen ja tunteiden tunnistamisen tärkeyttä tähdentää myös Ruth Illman (2007, 62). Jennifer Harris and Annie Huntington puolestaan toteavat, että aktiivisesti tunteitaan pohtiva tutkija voi käyttää niitä analyysinsä apukeinona ja julkaisujensa elävöittämisessä. Niiden avulla hän voi myös havaita ja ymmärtää paremmin aineiston tärkeitä kohtia. (Harris & Huntington 2001, 135, 137–138, 140–141.) Myös Bengt Kristensson Ugglan on todennut, että omien tunteiden kriittinen tarkastelu voi auttaa ymmärtämään tutkittavien tunteita ja että kertojan tunteiden kohtaaminen voi toimia omien tunteiden ymmärtämisen ja itseymmärryksen kritiikkinä (Uggla 2007, 27–28). Useat muutkin tutkijat ovat ilmaisseet vastaavia ajatuksia (Jaggar 1989; Wilkins 1993; Widdowfield 1999; Gilbert 2001; Kinnunen 2001).

Kleinmanin mielestä tutkijan ei kannata niinkään pohtia, mitä tunteita hänen mielessään liikkuu, vaan pyrkiä tunteiden avulla ymmärtämään paremmin tutkittaviaan (Kleinman 2002, 380). Katson kuitenkin, että hedelmällinen tunnekeskustelu voi alkaa vasta, kun tutkija myöntää tunteiden olemassaolon sekä tunnustaa ja tunnistaa omat ja myös haastateltavan tunteet. Tunteita ei kuitenkaan ole helppo pukea sanoiksi, minkä toisetkin tutkijat ovat todenneet (Wager 1999, 335; Widdowfield 2000, 201). Tunteista puhumista

on opeteltava ja harjoiteltava rakentavalla tavalla rohkaisevassa ja kannustavassa sosiaalisessa ympäristössä. Siksi akateemisessa maailmassa tarvitaan keskusteluilmaston muutosta hyväksyvämpään ja myötätuntoisempaan suuntaan.

Tutkijat voivat puhua tunteista laitoksen kahvipöydässä, tieteellisissä artikkeleissa ja kongressiesitelmissä. Mutta opettajien on otettava keskusteluun mukaan myös oppilaat ja selvitettävä muistitietotutkimusta aloitteleville, että kenttätö ja koko tutkimusprosessi on emotionaalisesti vaativaa, eikä tutkija voi ennakoida, millaisia tunne-elämän haasteita se tuo tullessaan. Hammersley ja Atkinson toteavatkin osuvasti, ettei kenttätöystä voi selvittää fyysisesti ja emotionaalisesti naarmuttumatta (Hammersley & Atkinson 1995, 120).

Coffeyn mukaan etnografisen työn fyysisiä ja emotionaalisia vaatimuksia ei saisi nähdä vain välttämättöminä rasitteina vaan voimavaroina. Olen hänen kanssaan samaa mieltä tunteiden ja tutkimuksen välisestä yhteydestä:

Emotional connectedness to the processes and practices of fieldwork, to analysis and writing, is normal and appropriate. It should not be denied, nor stifled. It should be acknowledged, reflected upon, and seen as a fundamental feature of well-executed research. Having no emotional connection to the research endeavor, setting or people, is indicative of a poorly executed project. (Coffey 1999, 158–159.)

Kuuluu jo hyvään käytökseen, että kaikki osapuolet niin muistitietohaastattelussa kuin tutkimuksen muissakin vaiheissa hallitsevat sekä myönteiset että kielteiset tunteensa. Tämä ei tarkoita tunteiden tukahduttamista tai kieltämistä, vaan sitä, että tunteet osataan ilmaista yhteisön hyväksymällä tavalla (Hochschild 1983, passim). Omien ja toisten tunteiden havaitsemisessa, tunnistamisessa ja hallitsemisessa tarvittavaa tunneälyä voidaan oppia ja kehittää tietoisesti omien kokemusten kautta koko elämän ajan (Goleman 1998, 7; Zins & al. 2004, passim). Siis opiskelijankaan, joka vasta kömpelösti aloittelee haastattelujen tekemistä, ei ole syytä hämmentyä eikä vaipua epätoivoon, vaikka tunteet myllertäisivät hänen mieltään.

Tutkijanaisten identiteettiä koskevan väitöskirjansa haastatteluissa Maaret Wager on kohdannut ja kokenut hyvin voimakkaita tunteita ja kirjoittanut niistä myöhemmin hyvin tarkkanäköisen artikkelin, jossa hän myös kaipaa yksinkertaiselle ilolle enemmän kulttuurista ja psykologista tilaa akateemisessa maailmassa. Niin teen minäkin ja yhdyn mielelläni Wagerin osuvaan toivomukseen:

Jos voimme oikeuttaa ilomme, niin ehkä myös suuttumus ja turhautuminen – joiden syynä on niin naisten kuin miestenkin haavoittuvuus kovaan kilpailuun perustuvassa tiedeyhteisössä – voivat muuntua luovaksi energiaksi tai vastavirtaan puskemisen riemuksi. (Wager 1999, 338.)

LÄHTEET

- ARO, LAURA 1996: *Minä kylässä: identiteettikertomus haastattelututkimuksen folkloreina*. SKS, Helsinki.
- BLEE KATHLEEN 1998: Evidence, empathy and ethic lessons from oral histories from the Klan. ROBERT PERKS & ALISTAIR THOMPSON (toim.): *The Oral History Reader*. Routledge, London and New York.
- BURKITT, IAN 1997: Social relationships and emotions. *Sociology* 31, 1, 37–55.
- COFFEY, AMANDA 1999: *Ethnographic Self; Fieldwork and the Representation of Identity*. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- 2002: Ethnography and Self: Fieldwork and the Representation of Identity. TIM MAY (toim.): *Qualitative Research in Action*. Sage Publications, London.
- EKMAN, PAUL 1999: Basic Emotions. TIM DALEIGH & MICK POWER (toim.): *Handbook of Cognition and Emotion*. John Wiley & Sons, Chichester, New York, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto.
- GILBERT, KATHLEEN R. 2001: Introduction: Why are we interested in emotions? KATHLEEN R. GILBERT (toim.): *The Emotional Nature of Qualitative Research*. CRC Press, Boca Raton, London, New York, Washington, D.C.
- GOLEMAN, DANIEL 1995: *Emotional Intelligence*. Bantam Books, New York.
- 1998: *Working with Emotional Intelligence*. Bantam Books, New York.
- HAMMERSLEY, M. & ATKINSON, P. 1995: *Ethnography: Principles in Practice*. 2. laitos. Routledge, London.
- HARRIS, JENNIFER & HUNTINGTON ANNIE 2001: Emotions as analytic tools: qualitative research, feelings, and psychotherapeutic insights. KATHLEEN R. GILBERT (toim.): *The Emotional Nature of Qualitative Research*. CRC Press, New York, Washington, D.C.
- HEIMO, ANNE 2000: ”Se oli simmost sukkela aikaa” Mikä sammattilaisia vuodessa 1918 naurattaa? JONI KREKOLA, KIRSTI SALMI-NIKLANDER & JOHANNA VALENIOUS (toim.): *Naurava työläinen, naurettava työläinen: Näkökulmia työväen huumoriin*. Väki voimakas 13. Työväen perinteen ja historian tutkimuksen seura, Helsinki.
- HOCHSCHILD, ARLIE R. 1983: *The Managed Heart*. University of California Press, Berkeley.
- ILLMAN, RUTH 2007: Den känslosamma förståelsen: Om att förstå, förklara och förstå på nytt. LENA MARANDER-EKLUND & RUTH ILLMAN (toim.): *Känslornas koreografi: Reflektioner kring känsla och förståelse i kulturforskning*. Hedemora, Gidlund, 2007.
- ILMONEN, KAJ 1999: Työelämä ja tunteet. SARI NÄRE (toim.): *Työelämä ja tunteet II: Historiaa ja säätelyä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 299–323.
- JAGGAR, ALISON M. 1989: Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology. *Inquiry* 32, 151–176.
- KINNUNEN, TIINA 2001: Ennakkositoumuksista ymmärtämiseen – naishistorian ulottuvuudet. SARI AUTIO & SARI KATAJALA-PELTOMAA & VILLE VUOLANTO (toim.): *Historioitsijan arki & tutkimuksen prosessi*. Tampere, Osuuskunta Vastapaino, 2001, 49–67.
- KLEINMAN, SHERRYL 2002: Emotions, Fieldwork and Professional Lives. TIM MAY (toim.): *Qualitative Research in Action*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- KLEINMAN, SHERRYL & COPP, M. AMANDA 1993: *Emotions and Fieldwork*. SAGE, Newbury Park, NY.
- KVALE, STEINAR 1996: *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.

- LESKELÄ- KÄRKI, MAARIT 2004: Tutkija ja kolme sisarta. Polkuja henkilökohtaiseen historiankirjoitukseen. JOHANNA LATVALA, EEVA PELTONEN & TUIJA SARESMÄ (toim.): *Tutkija kertojana: Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- 2006: *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki.
- LIEBLICH, AMIA 1996: Some Unforeseen Outcomes of Conducting Narrative Research With People of One's Own Culture. RUTHELLEN JOSSELSON (toim.): *Ethics and Process in the Narrative Study of Lives*. Vol. 4. Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- LUTZ, CATHERINE 1988: *Unnatural Emotions: Everyday Sentiments on a Micronesian Atoll and their Challenge to Western Theory*. Chicago University Press, Chicago.
- 2007: Emotion, Thought, and Estrangement: Emotion as a Cultural Category. HELENA WULFF (toim.): *The Emotions: A Cultural Reader*. Berg, Oxford, New York.
- LYON, MARGOT L. 2005 (1998): The limitations of cultural constructionism in the study of emotion. GILLIAN BENDELOW & SIMON J. WILLIAM (toim.): *Emotions in Social Life: Critical themes and contemporary issues*. Routledge, London and New York.
- MARANDER-EKLUND, LENA & ILLMAN RUTH (toim.) 2007: *Känslornas koreografi: Reflektioner kring känsla och förståelse i kulturforskning*. Hedemora, Gidlund, 2007.
- MILLAR, MELVIN E. 1996, Ethics and Understanding Through Interrelationship: I and Thou in Dialogue. RUTHELLEN JOSSELSON (toim.): *The Narrative Study of Lives*. Vol 4. Sage Publications: Thousand Oaks, London, New Delhi.
- NIINILUOTO, ILKKA 1997: Tunnekkoloivion avausanat. ILKKA NIINILUOTO & JUHA RÄIKKÄ (toim.): *Tunteet*. 3. painos. Yliopistopaino, Helsinki.
- OAKLEY, ANN 1984 (1981): Interviewing women: a contradiction in terms. HELEN ROBERTS (toim.): *Doing Feminist Research*. Uusintapainos. Routledge & Kegan Paul, London, Melbourne and Henley.
- PATAI, DAPHNE 1984 (1981): U.S. Academics and Third World Women: Is ethical Research Possible? HELEN ROBERTS (toim.): *Doing Feminist Research*. Uusintapainos. Routledge & Kegan Paul, London, Melbourne and Henley.
- PEKKALA, ARMI 1998: *Elämä kertoo – kertomus elää. Elämäkertomuksen ja minuuden tuottaminen avoimessa haastattelussa*. Folkloristiikan pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- RAUTIAINEN, PIRJO 2003: *Antropologin kenttä ja työ*. Jyväskylän yliopisto. Etnologiatieteiden tutkimuksia 41, Jyväskylä.
- REDDY, WILLIAM M. 1997: *The Invisible Code: Honor and Sentiment in Postrevolutionary France, 1814–1848*. University of California Press, Berkeley.
- ROSSI, LEENA 2003: Em mä tierä mittä, enk mä muista mittä! Kulttuurihistoriallisen muistitiedon keräämisen eräistä ongelmista. LEENA ROSSI (toim.): *Ihmisiä ja elämää Kirjakkalan, Mathildedalin ja Teijon vanhoissa ruukkikylissä*. k&h, Turku, 283–291.
- 2007: Valta muistitietotutkimuksessa. *Sananjalka* 49. Suomen kielen seura, Turku.
- 2008: Oral Historian – Neither Moralizer nor Informer, *Proceedings of Oral History – Art of the Dialogue* Conference, 8–10.11, 2007, Krakow, Poland. Painossa.
- SIIROINEN, MARI 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa: Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. SKS, Helsinki.
- Suomen kielen perussanakirja* 2004: Kolmas osa, S–Ö. 2. painos. Edita, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- TUOVILA, SEIJA 2005: *Kun on tunteet. Suomen kielen tunnesanojen semantiikkaa*. Acta Universitatis Ouluensis, B 65, Oulu.

- UGGLA, BENGT KRISTENSSON 2007: Kritik – känsla – självkritik. LENA MARANDER-EKLUND & RUTH ILLMAN (toim.): *Känslornas koreografi: Reflektioner kring känsla och förståelse i kulturforskning*. Hedemora, Gidlund, 2007, 13–30.
- WAGER, MAARET 1999: Tutkiuus ja tunteet. SARI NÄRE (toim.): *Tunteiden sosiologia II*. Historiaa ja sääätelyä. SKS, Helsinki.
- WIDDOWFIELD, REBEKAH 2000: The place of emotions in academic research. *Area* 32.3, 199–208.
- WILKINS, RUTH 1993: Taking it personally: A note on emotion and autobiography. *Sociology* 27, 1, 93–100.
- WINCUP, EMMA 2001: Feminist research with women awaiting trial: the effects on participants in the qualitative research process. KATHLEEN R. GILBERT (toim.): *The Emotional Nature of Qualitative Research*. CRC Press, Boca Raton, London, New York, Washington, D.C.
- YOUNG, E. & LEE, R. 1996: Fieldwork feelings as data: ‘emotion work’ and ‘feeling rules’ in the first person accounts of sociological fieldwork. V. JAMES & J. GABE (toim.): *Health and the Sociology of the Emotions*. Blackwell, Oxford.
- ZINS, JOSEPH E. & WEISSBERG, ROGER & WANG, MARGARET C. & WALBERG, HERBERT J. (toim.) 2004: *Building Academic Success on Social and Emotional Learning: What Does the Research Say?* Teachers College Press, New York, London.

LEENA ROSSI: *Emotion in interviewing from memory*

Emotions are an essential part of the research process. In this article I discuss the feelings that arise in oral history interviews in the minds of the researcher–interviewer and the narrator–interviewee. Firstly, I define emotion. My definition is informed by several fields of research: through emotions I understand human processes in biological, cognitive, and psychological as well as social, cultural and historical dimensions. Secondly, I look at those factors that either cause feelings or are their targets. I divide them into three major categories a) the interview process, b) the topic and c) people, which are closely intertwined and cannot be separated in practical life. Thirdly, I examine various positive and negative feelings connected with these emotional factors that conversational partners might experience during different phases of the interview. Finally, I consider what the researcher could and should do with her or his emotions in order to convert these into positive resources in research. I find it very important not only to include scholars, but also students in the discussions concerning those emotions related to interviews and the research process in general.

Leena Rossi: leeros@utu.fi
 Kulttuurihistoria, 20014 Turun yliopisto